

ZGODOVINA CERKVE NA SLOVENSKEM

Od Reformacije in protireformacije do 2. polovice 20. stoletja

(Gradivo za letni izpit)

KAZALO

KAZALO	2
1. POJMI REFORMACIJA, PROTIREFORMACIJA, KATOLIŠKA PRENOVA	2
REFORMACIJA: BESEDA IN POMEN.....	2
(16. STOLETJE).....	2
PROTIREFORMACIJA IN KATOLIŠKA PRENOVA	3
(2. POLOVICA 16. STOLETJA DO ZAČETKA 17. STOLETJA).....	3
2. PRVI ODMEVI PROTESTANTIZMA NA SLOVENSKEM, ŠKOF TEXTOR	3
PRVI ODMEVI PROTESTANTIZMA NA SLOVENSKEM.....	3
EKSKURZ: USPEHI IN PRIDOBITVE REFORMACIJE NA SLOVENSKEM.....	3
ŠKOF TEXTOR.....	4
3. DELO REKATOLIZACIJE PO LETU 1579, DEJAVNOST ŠKOFA TAVČARJA	4
DELO REKATOLIZACIJE PO LETU 1579.....	4
ŠKOF TAVČAR.....	4
4. GRAŠKI NUNCIJI, INSTRUKCIJA 1592	5
5. VPRAŠANJE ŠOLSTVA, IZOBRAŽEVANJA DUHOVNIKOV PO TRIDENTINSKEM KONCILU	5
6. UGOTOVITVE PATRIARHA BARBARA OB VIZITACIJI 1593	5
7. ŠKOF STOBEJ, SMERNICE ZA REKATOLIZACIJO, OSEBNO DELO	6
8. HREN V DEJAVNOSTI PROTIREFORMACIJE, SODBE O HRENU	6
SODBE O HRENU.....	7
9. HRENOVO OSEBNO DELO ZA KATOLIŠKO PRENOVO	7
10. SLOVSTVENO DELO HRENOVEGA KROGA	7
11. DEJAVNOST ŠKOFA BRENNERJA IN EBERLEINA NA ŠTAJERSKEM IN KOROŠKEM	8
ŠKOF BRENNER.....	8
ŠKOF EBERLEIN.....	8

12. IZOBRAŽEVALNA IN PASTORALNA DEJAVNOST JEZUITOV.....	8
IZOBRAŽEVALNA DEJAVNOST.....	8
PASTORALNA DEJAVNOST.....	9
13. KAPUCINI V DELU ZA PRENOVO.....	9
14. SLOVENSKA VERNOST V ČASU KATOLIŠKE PRENOVE.....	9
15. ZNAČILNE POTEZE ŠKOFOV DO JOŽEFINSKIH REFORM.....	10
16. VLOGA LJUBLJANSKIH GENERALNIH VIKARJEV.....	10
17. OGLEJSKI PATRIARHAT, GORIŠKA NADŠKOFIJA, ATTEMS.....	11
18. PODOBA SLOVENSKE VERNOSTI DO JOŽEFINSKIH REFORM.....	11
19. JOŽEFINIZEM, POJEM, RAZSEŽNOSTI.....	11
20. REFORME ŠKOFIJSKIH MEJA, VZROKI, NOVO STANJE.....	12
NOVO STANJE ŠKOFIJ.....	12
21. REFORME ŽUPNIJ, STARO, NOVO STANJE.....	13
NOVO STANJE ŽUPNIJ.....	13
22. REDOVNIŠTVO V ČASU JOŽEFINIZMA.....	13
23. ŠKOF HERBERSTEIN, MISEL, DELO.....	14
24. VPRAŠANJE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA BODOČIH DUHOVNIKOV.....	14
25. JOŽEF II. IN PRAKTIČNO VERSKO ŽIVLJENJE.....	14
26. JANZENIZEM IN REFORMNI KATOLICIZEM.....	15
27. BARAGA KAPLAN, MISIJONAR.....	15
28. SLOMŠEK, ZNAČILNE POTEZE, LAVANTINSKA ŠKOFIJA.....	16
29. ŠKOF JEGLIČ, SINODE, LITURGIČNO, MISIJONSKO, EKUMENSKO GIBANJE.....	16
30. KRŠČANSKO SOCIALNO GIBANJE, KREK.....	16

31. SLOVENSKA TEOLOGIJA V POVEZAVI Z EVROPSKIM OKOLJEM.....	17
32. II. SVETOVNA VOJNA IN POVOJNE RAZMERE.....	17
DRUGA SVETOVNA VOJNA.....	17
POVOJNE RAZMERE.....	17
33. SLOVENSKA CERKEV V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA.....	18
VIRI:.....	18
.....	18
.....	18

1. POJMI REFORMACIJA, PROTIREFORMACIJA, KATOLIŠKA PRENOVA

REFORMACIJA: BESEDA IN POMEN

(16. stoletje)

"**Reformatio**" nima preciznega pomena, vendar pa je v tem pojmu redno povezano "*vračanje na staro*" in istočasno "*nastajanje novega*". Kot klic k pokori, spreobrnjenju, novemu stvarstvu, ima svoje temelje v oznanilu starozaveznih prerokov, v Janezovem vabilu k "*metànoi*", v evangeliju. Zgodovina redovništva je zgodovina vrste reformacij v Cerkvah. Krščanstvo hoče obnoviti npr. sv. Bernard (+1153), sv. Frančišek Asiški (+1226) zahteva brezkompromisno uresničenje življenja po evangeliju, njegovo gibanje zajame sodobni svet kot "*renovatio et reformatio ecclesiae*". Posebno glasen je klic po **reformi v 15. stoletju**; zahteva reformo papeštva, kardinalov, svetnega in redovnega klera, uprave in financ, sodne službe, šolstva. "Reformacija" je vse bolj veliko upanje vseh. Javlja se po osebah, kot sta **Hus** in **Savonarola**,

je osrednja tema na koncilih v Baslu in Konstanci. **Luter** pravi pri svojem prvem javnem nastopu: "V Cerkvu je nujno potrebna reformacija, ki pa ni stvar posameznika, ne papeža, ne kardinalov ... ampak vsega krščanskega sveta ..." Luter gleda tu na reformacijo v smislu "*metanoie*", hoče ponovno vzpostaviti "*stare krščanske resnice*", predvsem po načelu "*sola scriptura*". Sveto pismo je edini vir verovanja, ki ga mora človek spoznati brez posrednikov uradne Cerkev. Temeljno navodilo evangelija pa je, da je človek od Boga sprejet, opravičen in odrešen le po Božji ljubezni in milosti, ki se je udejanjila v Božjem učlovečenju, Jezusu Kristusu, v njegovi smrti in vstajenju (*sola gratia, solus Christus*). Za človekovo zveličanje je potrebna samo vera v Kristusa (*sola fides*). Do razhajanj je prišlo zaradi različnega gledanja na človekovo opravičenje, na vsebino in pomen zakramentov, vključno z mašno daritvijo in mašniškim posvečenjem, na vodilno vlogo papeža, na pravico do razlage Svetega pisma, na nauk o vicah ter čaščenju Marije in svetnikov.

Iz nemških dežel se je reformacija širila tudi drugam: v **Švici** jo je leta 1522 začel Ulrich **Zwingli** (*cvinglijanstvo*) in jo z novim poletom nadaljeval Jean **Calvin** (*kalvinizem*), leta 1536. razvijala so se tudi gibanja ljudske reformacije (*prekrščevalci, štiftarji*). Reformatorji so Cerkev organizirali v okviru dežel (*deželne cerkve*) in so bile podrejene deželnim knezom. Ukinili so celibat duhovnikov, razpustili samostane, v bogoslužje so uvedli narodni jezik.

PROTIREFORMACIJA IN KATOLIŠKA PRENOVA

(2. polovica 16. stoletja do začetka 17. stoletja)

Protireformacija je bila predvsem politična rekatolizacija v skladu z navodili augsburškega verskega miru. Skoraj vzporedno z njo je potekala tudi temeljita notranja **prenova v katoliški Cerkvu**. To prenavo je začrtal **tridentinski koncil (1545-63)**, ki je poleg dogmatičnih odlokov izdal vrsto reformnih dekretov, ki so predstavljali trdno podlago prenovljeni »tridentinski« *Cerkvu*. Čeprav ni posredoval odgovorov na nekatera sporna vprašanja, povezana s pojmovanjem Cerkev in prvenstvom papeža, pa je razločno opredelil katoliški verski nauk nasproti protestantizmu in na **reformacijo** odgovoril s **katoliško prenavo**. Pobudniki in nosilci prenave so bili nekateri papeži (sv. Pij V., Gregor XIII., Sikst V.), nunciji, škofje (posebej milanski škof sv. Karel Boromejski in ženevski škof sv. Frančišek Saleški) in novi redovi (predvsem jezuiti in kapucini).

2. PRVI ODMEVI PROTESTANTIZMA NA SLOVENSKEM, ŠKOF TEXTOR

PRVI ODMEVI PROTESTANTIZMA NA SLOVENSKEM

Pri nas so se razširile predvsem luteranske reformatorske ideje. Prvo znano pomembno reformatorsko središče je nastalo leta **1523 v Trstu**, leta **1525** pa tudi v **Ljubljani**. Reformacija je zajela plemstvo, meščanstvo, nižjo duhovščino, deloma pa tudi kmete. Na Slovenskem je svoj vrhunec dosegla s sklenitvijo **Graškega verskega miru** (1572), kjer je štajerski knez moral obljubiti svobodo vesti in bogoslužja ter samostojno nastavljanje župnikov, lastne pridigarje, cerkve in šole, in **Bruškega verskega miru** (1578 – Bruck ob Muri), kjer je Nadvojvoda Karel dopustil svobodo vesti, protestantske pridigarje in protestantske šole v glavnih mestih treh dežel (Gradcu, Celovcu, Ljubljani ter Judenburgu). Lutrov nauk je pomenil prvo resno alternativo katolištvu med Slovenci, ki so bili prvič soočeni z drugačnim gledanjem ne samo na Cerkev kot ustanovo, temveč tudi na verske resnice in verske vrednote. Med prebivalci so se v 16. stoletju razširile tudi druge smeri reformacije, predvsem **prekrščevalci**, v osemdesetih letih 16. stoletja pa tudi **štiftarji**. Leta 1523 je **kralj Ferdinand I.** reformacijo ostro obsodil. Strogo je prepovedal razširjati spise Lutra in njegovih somišljenikov. Naslednje leto je skupaj z bavarskim vojvodo Wittelsbachom, salzburškim nadškofom in drugimi nemškimi knezi izdelal načrt, kako naj bi **odpravili napake in razvade** v cerkvenem življenju in preprečili prodor protestantizma. Najznačilnejši odloki v tem programu so bili naslednji: *prepovedane so vse spremembe glede verskega nauka in bogoslužja; odpadle duhovnike, menihe in nune je treba kaznovati po cerkvenih predpisih; uničiti je treba protestantske in vse katoliški*

veri nasprotne spise; božjo besedo smejo oznanjati le tisti pridigarji, ki jih škofje za to potrdijo; duhovniki morajo biti dovolj izobraženi in naj žive svojemu poklicu primerno; redovniki ne smejo imeti župnij; dekani in arhidiakoni morajo vestno nadzorovati versko življenje. Ferdinand je 1527 izdal za vse svoje dežele **splošno prepoved protestantizma**. V sodelovanju s salzburškim škofom **Langom** in ljubljanskim škofom **Ravbarjem** je bila ustanovljena **državno-cerkvena komisija** za ugotavljanje verskega življenja med prebivalstvom mest in trgov. Izvedenih je bilo veliko **vizitacij**. Ker je protestantizem podpiralo predvsem plemstvo je bilo naročeno, naj nihče ne ovira vizitacij.

EKSKURZ: USPEHI IN PRIDOBITVE REFORMACIJE NA SLOVENSKEM

Največji **uspeh** reformacije na Slovenskem je bil **kulturnega značaja**. Reformacija nam je dala slovstvo, knjižnico, tiskarno in šolstvo. S **prevodom Svetega pisma v slovenščino (Dalmatinova Biblija, 1584)**, s **slovnico (Adam Bohorič, Zimske urice, 1584)** in s številnimi slovenskimi knjigami (**Primož Trubar, Katekizem in Abecednik, 1550 – prvi slovenski tiskani knjigi**) so protestantski pisci dokazali, da je slovenščina knjižni jezik kakor jeziki drugih kulturnih narodov. Rasla sta tudi narodna zavest in pogum. **Primož Trubar** je v vsaki župniji zahteval slovenske osnovne župnijske šole, v katerih naj bi poučeval duhovnik. Po trgih in mestih je za **učni jezik** poleg latinščine in nemščine predpisal tudi **slovenščino**. Trubarjev šolski načrt se v celoti ni nikdar uresničil. Protestanti so za domače šole priskrbeli abecednike, katekizme, pesmarice in Sveto pismo. Po zaslugi protestantov smo dobili **prvo slovensko tiskarno (Lendava 1573)**, dve leti pozneje pa se je že tiskalo v Ljubljani (**Janž Mandelc**). Poleg omenjenih piscev, naj omenim še **Sebastijana Krelja (Otročja Biblia, 1566; Postila slovenska, 1567)**, doma iz Vipave. Protestantskim piscem in avtorjem smo tako lahko zelo hvaležni za vse pridobitve, katerih pomembnosti se še danes ne zavedamo dovolj.

ŠKOF TEXTOR

Ljubljanski škof **Urban Textor** (1543-1558) je bil sicer vseskozi, v nasprotju s svojim predhodnikom, odločen nasprotnik reformacije, vendar se z ukrepi proti reformatorjem ni hotel prenačrtati, Trubarja je leta 1544 tudi potrdil kot stolnega pridigarja. Oporo je skušal dobiti v stališčih tridentinskega koncila glede »**sedmih členov**«, ki so bili v protestantskem nauku sporni (gl. razlago pojma **reformacija**). Prva leta svojega škofovanja je Textor preživel na dvoru, zato je škofijo tačas vodil generalni vikar **Škofic**. Trubar in njegov krog so neovirano delovali v duhu reformacije, in to čedalje bolj. Generalni vikar je škofu sproti vse poročal, tako da je slednji lahko zbral dovolj gradiva proti ljubljanski protestantski duhovščini. Od kralja Ferdinanda je izposloval zaporni ukaz proti tem duhovnikom. Zaprli so Wienerja in Dragolica, **Trubar** pa se je ječi izognil in potem ušel na Nemško. Textor si je z neposredno pastoralno dejavnostjo prizadeval, da bi se v slovenskem narodu ohranjala katoliška vera. Bil pa je tudi zelo navdušen za novoustanovljeni **jezuitski red** (dopisoval si je s sv. Ignacijem Lojolskim in kasneje poslal nekaj svojih študentov v jezuitski kolegij v Rim, ki ga še danes poznamo kot *Collegium Germanicum*) in ga pripeljal tudi v avstrijske dežele. Urban Textor spada med najizrazitejše osebe reformacijske dobe. Čeprav so zunanje okoliščine preprečile uresničitev marsikatero njegove zamisli, pa lahko rečemo, da je **začrtal pogloblitve oblike protireformacije** in kasnejši **katoliški prenovi**. Vsi katoliški reformatorji ob koncu 16. in v začetku 17. stoletja so hodili po Textorjevih potih in uporabljali ista sredstva in načine, ki jih je že on pripravil.

3. DELO REKATOLIZACIJE PO LETU 1579, DEJAVNOST ŠKOFA TAVČARJA

DELO REKATOLIZACIJE PO LETU 1579

Leta 1579 je Nadvojvoda Karel nastopil proti protestantom na Goriškem. Na zasedanju stanov je predstavil svojo razlago sklepov **verske pomiritve** (Augsburg 1555 – »**Cuius regio, eius et religio**« = čigar oblast, tistega vera):

V mestih, trgih in gospostvih deželnega kneza je bilo dovoljeno **samo katoliško bogoslužje, protestantsko pa le v mestih za plemstvo in njihovo služinčad**. Leta **1582** so bili podpisani prvi odloki o **izgonu** posameznih meščanov ter **protestantov z dvora**, kjer so jih v centralnih uradih **zamenjali katoličani**. Nadvojvoda Karel je pokoril protestante na ozemlju loškega cerkvenega gospostva (1585-88) ter na območju blejskega cerkvenega gospostva. Ljubljanski škof **Janez Tavčar** je leta **1591** omogočil **kapucinom naselitev v Gorico**, leta **1597** pa **jezuitom**, da ustanovijo svoj **kolegij v Ljubljani**, da bi v njem vzgojili katoliško inteligenco. **Protireformacija** je tako dosegla svoj vrh na prehodu iz 16. v 17. stoletje, v času vlade nadvojvode Ferdinanda II.

ŠKOF TAVČAR

Janez Tavčar (1580-97), si je zadal nalogo, da izkorenini protestantizem v svoji škofiji in **reformira duhovnike** v skladu z **dekreti tridentinskega koncila** (vizitacije, sinode). V **Gornjem gradu** je za vzgojo duhovnikov ustanovil lastno **semenišče**, s katerim se je začel organiziran **teološki** in sploh **visokošolski študij** na Slovenskem. Janez Tavčar je obnovil tudi staro šolo pri ljubljanski stolnici, na svoje stroške pa je v **jezuitskih kolegijih v Gradcu** in **na Dunaju** šolal več **slovenskih študentov**. Leta **1591** je omogočil naselitev **kapucinov v Gorici** ter leta **1597** ustanovitev **jezuitskega kolegija v Ljubljani**.

4. GRAŠKI NUNCIJI, INSTRUKCIJA 1592

Potridentinski papeži so po evropskih deželah ustanovili vrsto **nunciatur**. **Nunciji** naj bi ne bili zgolj diplomatski predstavniki apostolskega sedeža, ampak naj bi predvsem bdeli nad verskim življenjem ter usmerjali in nadzirali pokoncilsko **katoliško prenavo**. Za naše dežele je Gregor XIII. ustanovil stalno nunciature v **Gradcu** leta 1580. Od leta 1592-1606, na višku protireformacije, je bil apostolski nuncij **Girolamo Portia**. Tedaj se je končno uveljavila tudi katoliška prenova. Za svoje delo je Portia 13. aprila **1592** prejel navodilo, ki pa se precej razlikuje od instrukcij drugim nuncijem. Ta instrukcija je v primerjavi z drugimi namreč precej daljša in v celoti vsebuje **program za delo protireformacije in katoliške prenavne**. Navodilo v prvem delu govori o **stanju** v deželah, katerim je namenjeno, predstavi **razvoj protestantizma** ter prizadevanja cerkvenih in političnih krogov, da bi njegovo **prodiranje ustavili**. Drugi, obširnejši del našteva **navodila in sredstva**, s pomočjo katerih bi spet **vzpostavili** oziroma **obnovili** katoliško vero. Naroča naj opravijo **temeljite vizitacije** na vsem ozemlju, duhovniki, ki živijo v **konkubinatu** pa naj se držijo **celibata**. Zelo je bila poudarjena pomembnost **katoliških šol**. Kar se tega tiče Instrukcija pravi, naj škofje duhovniške kandidate pošiljajo v **semenišča in jezuitske kolegije** (te ustanove so potridentinske, prej so se kandidati šolali privatno pri župnikih; začetnik semenišč je milanski škof sv. Karel Boromejski, kolegijev pa jezuiti s sv. Ignacijem Lojolskim). **Službe** naj se podeljujejo **le katoličanom** ali vsaj takim, ki katolištvu **ne nasprotujejo**.

5. VPRAŠANJE ŠOLSTVA, IZOBRAŽEVANJA DUHOVNIKOV PO TRIDENTINSKEM KONCILU

Tridentinski koncil je določil, da se morajo duhovniški kandidati šolati v **semeniščih**. Škofe je tako obvezal k ustanovitvi bogoslovnih semenišč, prav tako pa so v tem času nastajali **jezuitski kolegiji**. Ko govorimo o slovenskih tleh, je tu zagotovo najpomembnejši ljubljanski škof **Janez Tavčar**, ki je tudi ustanovitelj **semenišča v Gornjem gradu**. Zelo veliko stikov je imel z jezuiti, ki so **1571** ustanovili svoj **kolegij v Gradcu**. Gradec je postajal vse pomembnejše izobraževalno središče (tam so študirali celo protestanti) in 1584 je imel kolegij že nad 360 dijakov, od tega skoraj polovico slovenskega rodu. Ta šola je **1585** postala **univerza**, v glavnem po Tavčarjevem prizadevanju. Semenišče, ki je bilo v Gornjem gradu, je 1589 imelo 16 semeniščnikov, kakor piše škof v svojem poročilu, prav tako pa je bilo 6 dijakov v obnovljeni **šoli poleg ljubljanske stolnice**. Koncil je težil po čimbolj

izobraženih duhovnikovih, zato je vzpodbujal, da gredo kandidati v semenišče. Večina jih je seveda še vedno »študirala« pri župnikih, vendar pa ta izobraževalna metoda ni bila najbolj učinkovita, kot lahko sami presodimo.

6. UGOTOVITVE PATRIARHA BARBARA OB VIZITACIJI 1593

V delo katoliške prenove na Slovenskem se je v devetdesetih letih 16. stoletja vključil tudi **oglejski patriarhat**, kljub napetostim med njim in avstrijsko vlado. Škof **Francesco Bärbaro**, poznejši oglejski patriarh (1593-1616), je leta **1593** opravil **vizitacijo** celotnega slovenskega dela oglejskega patriarhata. Sežgal je veliko slovenskih protestantskih knjig. Papežu je ob sklepu vizitacije na Goriškem podal **poročilo**: »*Mnogo se jih je spreobrnilo in veliko je upanja, da se bodo še druge odločilne osebe povrnile v katoliško Cerkev. Tako bo ta dežela lahko služila za branik Italiji, zlasti če se izvrši moj predlog in se tukaj (v Gorici op. A. V.) ustanovi jezuitski kolegij.*« obiskal je še Kranjsko, Štajersko in Koroško. Ob koncu obiska posameznega področja je navadno sklical vse duhovnike in jim predstavil svoja opažanja, jih na določene stvari opozoril in jim dal navodila za delovanje. O vizitaciji je Barbaro sestavil **obširno poročilo**, v katerem je dokaj natančno predstavil podatke o razširjenosti protestantizma na slovenskih tleh in tudi sicer je dobro orisal tukajšnje cerkvene razmere. Zapisal je, da je po župniških našel »*veliko množino krivoverskih knjig*«, ki jih je dal »*sežgati v taki množini, da bi se res čudil, kdor bi to videl*«. Leta **1596** je sklical pokrajinsko sinodo v **Vidmu**, leta **1602** je bila podobna sinoda v **Gorici**. Francesco Barbaro je s tem prispeval k prenovi verskega življenja na Slovenskem, bil pa je obenem zadnji patriarh, ki je še osebno obiskal naše kraje.

7. ŠKOF STOBEJ, SMERNICE ZA REKATOLIZACIJO, OSEBNO DELO

Lavantinski škof Jurij Stobej (1584-1618) si je posebej prizadeval za prenovo svoje škofije. Obnavljal je cerkve, pridigal, obiskoval posamezne župnije, izdal nova pravila za kanonike, napisal in izdal posebno vzgojno knjigo za duhovnike. Že prej je bil **povezan z vladarsko hišo**, po letu **1597** pa se je še bolj vključil v delo, saj je tedaj nadomestil **Tavčarja** v službi **deželnega namestnika**. Nadvojvoda Ferdinand je po vrnitvi iz Italije l. **1598** hotel začeti s temeljito rekatolizacijo. Stobej se je odločno uprl reformnemu načrtu nuncija **Portie**, ki je vključeval tudi inkvizicijo. **20. avgusta 1598** je tako Stobej v obširni **spomenici** predložil svoj program, ki ga je Ferdinand sprejel, izvedla pa sta ga predvsem sekovski škof **Martin Brenner** in ljubljanski škof **Tomaž Hren**. Poglavitne točke programa so naslednje: *kljub vojni s Turki in pomislekom navkljub, je treba takoj začeti s versko prenovo; proti drugovercem naj se nikakor ne uporablja orožja, saj sila povzroči kvečjemu prilagajanje; v celoti je treba uveljaviti augsburško načelo iz leta 1555 »cuius regio, eius et religio«; kdor se noče ukloniti izvajanju tega načela naj se izseli; odklanjati je treba javne razprave, ki ponavadi pripeljejo le v medsebojno blatenje; poskrbeti je treba za mir, red in pravičnost v deželi, reforma je treba izvajati postopno, ne pri vseh stanovih istočasno; najprej je treba iz mest in trgov izgnati predikante (t.j. pridigarje).* Takrat je Stobej tudi predložil, da bi se ustanovil jezuitski kolegij v **Celovcu**. Ta program je zares postal temelj Ferdinandovega dela, le da je pri hitrem izvajanju protireformacije imela svoj pomen tudi sila.

8. HREN V DEJAVNOSTI PROTIREFORMACIJE, SODBE O HRENU

Ljubljanski škof Tomaž Hren (1597-1630) se je rodil leta 1560 v ljubljanski **protestantski** družini, kljub temu pa je bil velik protireformator. Leta 1597 je bil imenovan za ljubljanskega škofa, med letoma 1614 in 1621 je bil **namestnik deželnega kneza**. Kot eden od vodij **reformatorske komisije za Kranjsko** je opravil več vizitacij, na katerih je s svojimi gorečimi pridigami in dejanji spreobrnil h katoliški veri mnogo ljudi. Jeseni 1598 je Ferdinand ukazal na Štajerskem, kmalu zatem pa na Kranjskem, da mora v vseh **deželnoknežjih mestih in trgih protestantsko**

bogoslužje prenehati, predikanti pa morajo mesta zapustiti. To so morali izvesti tudi v Ljubljani, kjer so se predikanti začasno zatekli h plemičem, ki so skušali 1599 obrniti razvoj, Ferdinand pa je ponovno poudaril, da ima deželni knez po **augšburškem miru** vso pravico **odločati o veroizpovedi svojih podložnikov**. V ta namen so bile ustanovljene **reformacijske komisije**, ki so z oboroženim spremstvom v par letih prehodile vse tri dežele. Izganjale so predikante, namesto njih postavljale katoliške duhovnike, vračale cerkve, ki so jih odvzeli protestanti, sežigale protestantske knjige... Škof Hren se je tega dela lotil spomladi **1600** na Spodnjem Štajerskem in obhodil vse kraje, ki so spadali pod ljubljansko jurisdikcijo, v juliju je obšel vse ljubljanske župnije na Koroškem. Jeseni je nadaljeval v Ljubljani. Pozimi je delo nadaljeval na Gorenjskem, v postnem času pa še na Dolenjskem. Kljub tem prizadevanjih, pa je protestantizem ponekod ostal **še kar močno prisoten**, saj se ni dalo kar čez noč spremeniti mišljenja ljudi. Komisije so drugače **zajezile delovanje protestantov in strle njihovo zunanjo organizacijo**.

SODBE O HRENU

O Hrenu najdemo v zgodovinopisju, predvsem glede na njegovo protireformacijsko delovanje **različne ocene**. Kakor je za nekatere avtorje samo »**apostol Kranjske**«, je za druge zgolj **požigalec prvih slovenskih knjig**. Tu je treba opozoriti na **tedanje okoliščine in pojmovanja**. Za Hrena so protestantske knjige vir krivoverstva, tiskanje in širjenje teh knjig pa je bilo tudi protidržavno dejanje, zato je sežiganje teh knjig zanj pomenilo le **dosledno izvajanje tedanje rekatolizacijske politike**. Obenem je treba poudariti, da protestantskih knjig ni le požigal, ampak jih je tudi **ohranil**, ker se je zavedal, da jih lahko s pridom uporabi. Glede te teme sta znana dokumenta iz 1602 in 1621. Izpričujeta da je svojim duhovnikom **od papeža izposloval**, da smejo **brati in uporabljati protestantske knjige (Sveto pismo v slovenskem jeziku)**.

9. HRENOVO OSEBNO DELO ZA KATOLIŠKO PRENOVO

Tomaž Hren je skrbel za kvalitetnejšo vzgojo duhovnikov, zato je sestavil **nova pravila** za Tavčarjevo **semenišče v Gornjem gradu**, kjer je vsako leto skliceval tudi **sinode**, s katerimi je skrbel za stalno izobraževanje in spodbujanje duhovnikov. Z ustanovitvijo zavoda **Collegium Marianum** v Gornjem gradu pa je vplival na nastanek mnogih cerkvenih šol vse do 18. stoletja. Poglejmo si kratek izvleček iz Hrenovih **navodil za gojence semenišča** v Gornjem gradu:

1. *Preden boš sestavljal pridigo, najprej na kolenih prosi Svetega Duha, potem pazljivo preberi evangelij, da ga boš lahko v slovenščini dobro razložil.*
2. *V pridigi razloži štiri stvari: kreposti, ki naj jih ljudje gojijo, slabosti, ki naj se jih izogibajo, večno kazen za grehe in slavo, ki jo Bog obljublja tistim, ki ga poslušajo.*
3. *Pridiga naj bo kratka in naj jo duhovnik podpre s svojim dobrim zgledom.*

S podpiranjem bratovščin in oživljanjem romanj, si je škof Tomaž prizadeval tudi za **versko prebujanje** škofije. Širil je zlasti pobožnosti do Matere Božje in sv. Rešnjega telesa. Oživil je stara božjepotna romanja v Aachen (Nemčija) in tamkajšnje češčenje sv. Cirila in Metoda. Hrenovo mecenstvo je segalo daleč prek škofijskih meja. Moralno in materialno je podprl **gradnjo** osemindvajsetih novih cerkva, **obnoviti** je dal mnoge zanemarjene in poškodovane cerkve, cerkvam je daroval oltarje in slike priznanih umetnikov. **Zavzet** je bil za **cerkveno glasbo**, naročal je nove orgle in dopolnjeval zbirko glasbenih partitur z deli tedaj znanih komponistov. Pesmi je zlagal tudi sam (ostale so v rokopisu).

10. SLOVSTVENO DELO HRENOVEGA KROGA

Tomaž Hren je s svojim **slovstvenim delom**, ki sicer ni obsežno, nadaljeval tradicijo, ki so jo začeli protestanti 1550. V dekretu sinode v Gornjem gradu 1604 je izdal tridentinski odlok o sklepanju zakonov, ne samo v latinskem in nemškem, ampak tudi v slovenskem jeziku. **Slovenski lekcionar**, ki ga je 1612 priredil **jezuit Janez Čandek** iz Višnje gore in ga poslal Hrenu v odobritev, je škof **1613** izdal kot uradno škofijsko izdajo v 3000 izvodih pod naslovom

Evangelija inu listuvi. Ta izdaja je zelo pomembna, ker sta se Čandek in Hren naslonila na Dalmatina ter ohranila jezik in pisavo slovenskih protestantov. V Ljubljani je hotel ustanoviti tiskarno, vendar je ta ideja zamrla, saj je šel Hren v Gradec za deželnega namestnika. Prevedel je Kanizijev katekizem, ki je izšel v Augsburgu 1615 na stroške dekana Mikca. Po letu 1620 se je Hren spet zavzemal za izdajo nekaj slovenskih knjig, vendar stvar ni uspela. Njegov **odnos do Slovencev in slovenščine** lahko razberemo iz izrazov »naš slovenski narod«, »naš slovenski jezik«, prav tako pa je želel ustanoviti tiskarno, da bi se tiskale knjige »v večjo čast domačega jezika«.

11. DEJAVNOST ŠKOFA BRENNERJA IN EBERLEINA NA ŠTAJERSKEM IN KOROŠKEM

ŠKOF BRENNER

Sekovski škof Martin Brenner (1585-1615) je že kmalu po nastopu sprejel razne reformne obveznosti tudi izven svoje škofije. Leta 1591 ga je Salzburški nadškof imenoval za generalnega vikarja na ozemlju celotne Štajerske, ki je spadalo v Salzburško nadškofijo. Sekovski škof je imel malo lastnih župnij, zdaj pa je nanj prešla odgovornost za 126 župnij na Štajerskem. **28. avgusta 1602** je Brenner, ki je tod tudi vodil delo reformacijske komisije, **smernice** za delovanje v dušnem pastirstvu. Nekatere značilne točke:

- *Župniki ne smejo nikomur dovoliti opravljati dušnopastirska dela, če jih škof za to ni potrdil.*
- *Duhovniki so dolžni takoj odsloviti konkubine (priležnice).*
- *Evharistija se sme deliti samo pod podobo kruha.*
- *Farane, ki se še niso odpovedali krivoverstvu, so župniki dolžni javiti škofu, da jih bo s pomočjo deželnega kneza pripravil do potrebne pokorščine.*
- *Duhovniki so pod grožnjo težkega greha dolžni moliti brevir.*
- *Osnove krščanskega nauka naj duhovniki za mladino in nepoučene odrasle poučujejo po katekizmu Petra Kanizija. Za pouk dečkov naj si duhovniki pridobe nekaj sposobnih mož, deklice pa naj poučujejo ženske po župnikovih navodilih.*
- *Krivoverske knjige smejo brati duhovniki, ki imajo za to dovoljenje.*

Omenjeno pastirsko pismo in protokoli iz naslednjih let kažejo na Brennerjeva prizadevanja za **dvig nramnega življenja in izobrazbo duhovnikov**. Da bi preveril izpolnjevanje navodil, je Brenner **1607** opravil **vizitacijo**, kjer še vedno odkrije kar nekaj nespoštovanja določb.

ŠKOF EBERLEIN

Na enako obsežnem področju kot škof Brenner, je deloval tudi njegov naslednik **Jakob Eberlein (1615-1633)**. Zvesto je sledil svojemu predniku v prizadevanju za prenavo verskega življenja. Leta **1617** je **obiskal številne župnije** in vikariate svojega področja in v primerjavi s stanjem prejšnjih let lahko ugotovil **marsikatero izboljšavo**. Škof ugotavlja, da so po vseh župnijskih cerkvah in nekaterih podružnicah uvedli **redno nedeljsko in praznično mašo**, ki je prej ponekod zaradi pomanjkanja duhovnikov ni bilo. Nazadovala je bogoslužna praksa ob delavnikih, za določene podružnice, kjer je župnik vzdrževal kaplana, so bile maše na določene nedelje v mesecu.

Vsa prizadevanja škofov **Brennerja** in **Eberleina** kažejo, da so razni ukrepi in nastopi sorazmerno hitro ter lahko zajezili delovanje protestantov in zlomili njihovo zunanjo organizacijo, potrebno pa je bilo dolgotrajno in vztrajno delo, da bi ljudstvo zaživelo globljo versko prenavo.

12. IZOBRAŽEVALNA IN PASTORALNA DEJAVNOST JEZUITOV

IZOBRAŽEVALNA DEJAVNOST

Na Slovenskem so se **jezuiti** naselili najprej v Ljubljani **februarja 1597** in že po treh mesecih pričeli šolo z dvema gramatikalnima razredoma (jezuitske šole so bile še v **Celovcu, Trstu, Reki, v Gradcu pa je bila 1585 ustanovljena jezuitska univerza**). Leta 1600 je kolegijško šolo obiskovalo že nad 200 učencev. V šolskem letu **1604/1605** je po postopnem dopolnjevanju Ljubljana že imela popolno **šest-razredno gimnazijo**. Dijaki so izhajali predvsem iz meščanskih in kmečkih družin, med njimi pa je bilo tudi nekaj plemiških sinov. Redni dijaki z dežele, ki jih ni bilo malo, so imeli **štipendije**, preživljali pa so se tudi z darovi in **podporo dobrotnikov**. Za nekatere so redno **skrbele** določene **bratovščine**. Leta **1616** so jezuiti za te dijake zgradili nov **zavod** z vso oskrbo (**konvikt**). Na željo staršev so jezuiti leta **1601** odprli tudi **osnovno šolo**, kjer so poučevali zunanji učitelji. Ta šola je delovala do **1621**, ko je bila na pobudo škofa **Tomaža Hrena** preseljena **k stolnici** sv. Nikolaja – prej je delovala v prostorih kolegija pri cerkvi **sv. Jakoba**. Za **duhovniške kandidate** je bil predviden **teološki študij** v Gradcu ali drugod, oz. je **škof Tavčar predvidel posebne tečaje v interni redovni teološki šoli**. To pomeni, da teološki študij ni bil predviden znotraj kolegijev. Prvi tak poseben tečaj je bil v šolskem letu **1619/20**, kjer so študentje poslušali predavanja iz **moralne teologije**, ki se jim je kasneje pridružila še **kazuistika**. Šele leta 1704 so uvedli tudi reden študij filozofije in prava. Priljubljeno vzgojno sredstvo jezuitov je bilo **šolsko gledališče**. Namen šolskih dram je bil uriti gojence gimnazije in študente v **latinščini, govorniških sredstvih in javnem nastopanju**. Na leto so gojenci odigrali pet predstav: igrali so ob šolskih slovesnostih in cerkvenih praznikih. **Prva dokumentirana predstava v slovenščini** je bila leta **1657**.

PASTORALNA DEJAVNOST

Pri pastoralnem delu jezuitov je imela poglobitno mesto **pridiga**. V Ljubljani so jezuiti pridigali v svoji cerkvi sv. Jakoba in občasno v stolnici. Prvotno so **pridigali v nemščini, v slovenščini** pa so poučevali verouk ob nedeljah in praznikih popoldne. Kljub škofovemu nasprotovanju so **1615** pričeli **pridigati** tudi **v slovenščini**. V začetku so verniki poslušali pridigo po maši, leta **1612** so jezuiti začeli pridigati **pred mašo**, s pridigami **med** samo **mašo** pa so začeli leta **1626**. Po vseh svojih kolegijih so jezuiti ustanavljali in vodili **kongregacije** in **bratovščine**, ki so v obdobju katoliške preнове spet postale pomembne.

13. KAPUCINI V DELU ZA PRENOVO

Kapucini so prišli v naše kraje **na začetku 17. stoletja** (Ljubljana, 1606; od 1591 so že delovali v Gorici) na povabilo škofov, in to predvsem zaradi **dušnopastirske dejavnosti**, ki jo je tridentinski koncil določil za temelj katoliške preнове. Znani so bili **po pridigah**, ki so temeljile predvsem na evangeliju, po prirejanju **pasijonskih iger** (procesij), **spovedovanju** in **literarnem ustvarjanju**. V 17. stoletju so postali najštevilčnejša redovna skupnost na Slovenskem. Med pridigarji in duhovnimi pisatelji so bili znani zlasti **Janez Svetokriški, Rogerij Ljubljanski, Hipolit Novomeški, Frančišek iz Gorice in p. Romuald Lovrenc Marušič** iz Štandreža pri Gorici, avtor znamenitega **Škofjeloškega pasijona** iz leta 1721. Kapucini so imeli svoje samostane še v Celju (1609), Mariboru (1613), Radgoni, Trstu in Krminu (1617), na Ptuju (1623), v Beljaku (1629), Vipavskem križu (1637), Krškem in Kranju (1640), v Celovcu (1646), Gradišču ob Soči (1650), Novem mestu (1658) in Škofji Loki. S svojo pridigarsko dejavnostjo **v domačem jeziku**, ki je zajela vse plasti prebivalstva, so kapucini že v zadnjem desetletju 17. stoletja, predvsem pa v **prvi polovici 18. stoletja** vplivali tudi na razvoj **slovenske književnosti**. Najvidnejši na tem področju je bil zagotovo **Janez Svetokriški** (1648-1714), ki je izdal pet obsežnih zvezkov svojih pridig pod naslovom **Sacrum promtuarium** (Sveti priročnik 1691-1707). Svoje pridige je zapisal in zbral tudi **p. Rogerij Mihael Kramer** (1667-1728), kapucini pa so jih v dveh zvezkih natisnili po njegovi smrti. **P. Hipolit Adam Gaiger** (1667-1722) je sestavil latinsko-nemško-slovenski slovar, ki je ostal le v rokopisu, leta **1715** je oskrbel drugo izdajo **Bohoričeve slovnice**, istega leta je v njegovi priredbi izšla **tretja izdaja Evangelijev in listov** (drugo je pripravil 1672 Schönleben), leta **1719** je izdal Kempčanovo **Hojo za Kristusom**. Kapucini so prirejali **pasijonske procesije**, od katerih je najbolj znan **Škofjeloški pasijon p. Romualda Marušiča**, ki so ga začeli uprizarjati predvidoma leta **1715**. Kapucini so bili znani kot pravi **ljudski spovedniki**. Za spoved so imeli v samostanih vedno na razpolago vsaj enega patra, njihove cerkve pa so bile prava spovedna

središča. **Pridigali** pa niso samo po svojih cerkvah, temveč tudi **po** raznih **župnijah**, kamor so jih povabili. Zelo so podpirali **ljudske pobožnosti**, med njihove dejavnosti pa je spadalo tudi **obiskovanje bolnikov**.

14. SLOVENSKA VERNOST V ČASU KATOLIŠKE PRENOVE

Kot smo že prej poudarili, so na Slovenskem ubrali nekoliko drugačno pot katoliške preнове, saj so se zavedali, da se ljudi ne da utrditi v katoliški veri s silo, ampak z intenzivno **pastoralno dejavnostjo**. Že škof Hren je zelo poudarjal pomen **pridige v slovenskem jeziku** (gl. 9), škof **Tavčar** pa se je še prej povezal z **redovniki**, tu mislimo predvsem **jezuite** in **kapucine**. Oboji so bili odlični **pridigarji**, kapucini tudi pravi **ljudski spovedniki**, zanimivo je, da so ljudje redovnike sami vabili v svoje župnije, da bi se lahko duhovno poglobili. Poleg tega so jezuiti ustanavljali razne **kongregacije in bratovščine**, kjer so se duhovno izpopolnjevali člani le-teh – ponavadi je imel vsak stan svojo kongregacijo oz. bratovščino. Prav tako so jezuiti prirejali **procesije**, ki naj bi tudi na zunaj, vidno izpričale katoliško vero. Vzpodbujali so tudi druge **ljudske pobožnosti**, predvsem čaščenje Matere Božje in sv. Rešnjega telesa. Prav tako so jezuiti prirejali **ljudske misijone, duhovne vaje** pa niso bile namenjene velikim množicam, a so prav tako pripomogle k poglobitvi v veri. Značilni izraz duhovnega življenja v dobi katoliške preнове so bile kapucinske **pasijonske procesije**, s katerimi so ljudem želeli približati **Kristusovo trpljenje**. Vernost med ljudmi so kapucini podpirali z različnimi znanimi **pobožnostmi** na čast sv. Rešnjega telesa, Device Marije, kjer je še posebej izstopala **devetdnevnica v čast brezmadežni**, častili so tudi druge **svetnike**. Nasploh je za kapucine značilna **tesna povezanost z ljudstvom**.

15. ZNAČILNE POTEZE ŠKOFOV DO JOŽEFINSKIH REFORM

Po smrti škofa Tomaža Hrena je prišlo v vodstvu Cerkve na Slovenskem do občutnih sprememb, ki niso mogle ostati brez posledic. Za ljubljanske, krške in lavantinske **škofe** so bili **imenovani tuji plemiči**, in to kar po vrsti. Ti so bili vsi plemiškega rodu, saj je avstrijska država s temi službami nagrajevala zaslužne plemiče in rodbine. Tak sistem je bil v veljavi že v fevdalizmu zgodnjega srednjega veka. Službe so prejemale tako dostikrat **nezmožni, neprimerni, nevredni** ljudje. Treba je sicer reči, da so si nekateri možje dostikrat prizadevali za **disciplino** med **duhovščino** in **ljudstvom**, za **urejeno versko življenje, gradnjo cerkva...** kot tujci pa so mnogokrat imeli **premalo čuta za potrebe naroda**. Razumljivo je, da so škofje **izgubili vlogo**, ki so jo v svojem času imeli škofje Tavčar, Hren, Stobej in Brenner. Ponekod so se namesto škofov uveljavili njihovi **generalni vikarji**, spodbude za versko življenje ljudstva pa so prihajale predvsem iz vrst **redovništva** in **prenovljene duhovščine**. Hrenov naslednik **Rajnard Scarlichi** (1630-1640) je v celoti reformiral kler in imel povsod dobre duhovnike. **Oton Buchheim** (1641-1664) je znan predvsem po tem, da ga **ni bilo na škofijskem sedežu**, ampak je pogosto bival zunaj škofije na svojem posestvu. Njegovo službo so opravljali generalni vikarji, ki jim je pomagal pičenski škof **Franc Vaccano**. V tem času sta bila sicer v Ljubljani ustanovljena samostana klaris in bosonogih avguštincev. Naslednji ljubljanski škof **Janez Rabatta** (1664-1683) je dvakrat v celoti **vizitiral škofijo**, kasneje pa uvedel izmenično sinodo, eno leto v **Ljubljani** za duhovnike iz Kranjske, v **Gornjem gradu** pa za duhovnike iz Štajerske in Koroške. Za lavantinskega škofa **Maksimiljana Künburga** (1654-1665) je zapisano, da je *»skrbel za šolski pouk in v ta namen ustanovil nove vikariate, izdal nov šolski red in imenoval posebnega šolskega komisarja«*. Njegov drugi naslednik je bil spet kolikor toliko aktiven, govorimo o **Francu Stadionu** (1673-1704), ki je večkrat prehodil škofijo in duhovnike in vernike vzpodbujal k dobremu verskemu življenju. Nasledila sta ga škofa **Filip Fürstenberg** (1708-1718) in **Jožef Attems** (1724-1744), ki sta izdala nekaj navodil duhovnikom. V času treh ljubljanskih škofov **Sigmunda Herbersteina** (1683-1701), **Ferdinanda Künburga** (1701-1711) in **Franca Kaunitza** (1711-1717) je bil gibalo vsega cerkvenega življenja **generalni vikar Janez Anton Dolničar**.

16. VLOGA LJUBLJANSKIH GENERALNIH VIKARJEV

Hrenovi nasledniki so bili, kot smo že povedali, tujci iz plemiških rodbin in so kot taki imeli fevdalna posestva, kjer so pravzaprav bivali, drugi so spet bivali na dvoru ali še kje drugje. Ker jih **na škofijskem sedežu** praktično nikoli **ni bilo**, so nastavili **generalne vikarje**, ki so pravzaprav vodili škofijo. Škofovsko opravila je namesto odsotnih ljubljanskih škofov opravljajl pičenski škof **Franc Vaccano**. V času škofa Scarlichija je škofijo vodil generalni vikar, nekdanji braslovški župnik, **Filip Trpin**. Bil je izvrsten govornik, v njegovem času pa sta bila v Ljubljani ustanovljena samostana **klaris** in **bosonogih avguštincev**. Najpomembnejši ljubljanski generalni vikar pa je bil **Janez Anton Dolničar (1689-1714)**. **Preuredil je birmovanje v stolnici**, sestavil je **številne okrožnice** ljubljanskih škofov, prav tako tudi **poročila o stanju škofije**, pripravljajl je vsakoletne **sinode v Ljubljani** in **Gornjem gradu**, sodeloval pri **vizitacijah posameznih župnij**, nadzoroval je **svobodnost pri vstopu k redovnikom**, podpiral je čaščenje svetnikov, ki so bili zgodovinsko povezani z našimi kraji. Leta **1701** so v Ljubljani odprli prvo **javno knjižnico** (danes semeniška), katere soustanovitelj je bil Dolničar. 1699 so porušili od potresa močno poškodovano stolno cerkev in začeli graditi **ново stolnico**, ki jo je generalni vikar tudi finančno podprl. V tem času so se v Ljubljani naselile **uršulinke**, ki so učile najprej rokodelskih spretnosti, potem pa so razvile neverjetno **šolsko dejavnost**.

17. OGLEJSKI PATRIARHAT, GORIŠKA NADŠKOFIJA, ATTEMS

V 17. stoletju in prvi polovici 18. stoletja je velik del slovenskega ozemlja še vedno pripadal **oglejskemu patriarhatu**, čeprav je bila patriarhova oblast bolj na papirju: cesar je namreč zahteval, da so se župniki in arhidiakoni **v cerkvenih zadevah vedno bolj obračali na dunajskega nuncija**. Za patriarhom **Barbarom**, ki je 1593 **vizitiral slovenske dežele**, ni **noben patriarh** več prestopil tedanje **beneško-avstrijske meje**. Velike spremembe v upravi so prinesle šele reforme v drugi polovici 18. stoletja. Papež **Benedikt XIV.** je pod pritiskom Avstrije **6. julija 1751 ukinil oglejski patriarhat**, ki je od leta 811 združeval pod svojo cerkveno oblastjo Slovence južno od Drave, in je leta **1752** za avstrijski del nekdanjega patriarhata ustanovil **nadškofijo v Gorici**, za beneški del pa **nadškofijo v Vidmu**. Furlanijo sta si delili obe nadškofiji. Razen ljubljanske škofije je goriški nadškofiji pripadalo **celotno slovensko ozemlje do Drave**: večji del Primorske, del Kranjske, del Koroške in dober del Štajerske. Goriškemu nadškofu in metropolitu so bile podrejene tudi škofije v **Tridentu, Trstu, Pičnu** in **Comu**. **Karel Mihael Attems (1752-1774)** se je z veliko vnemo lotil **verske in moralne preнове** obsežne nadškofije. Trikrat je prehodil celotno nadškofijo, ustanovil nad **40 novih dušnopastirskih postojank**, poživil **skrb za duhovne poklice** in v Gorici odprl **bogoslovno semenišče (1757)**. V Gorici je po temeljiti pripravi **1768** sklical **sinodo**. Sklepi sinode so postali temelji nadaljnega pastoralnega dela.

18. PODOBA SLOVENSKE VERNOSTI DO JOŽEFINSKIH REFORM

Bratovščine, ki so se razživele v obdobju katoliške preнове, so se v naslednjih desetletjih še pomnožile in dale pečat slovenski ljudski vernosti. Čeprav gre pri njih na prvem mestu za gojenje skupnih ali zasebnih pobožnosti, pa so vedno gojile tudi **dobrodelno dejavnost**. Proti koncu 17. stoletja se je začelo precej širiti **čaščenje Srca Jezusovega**, ki so ga širili predvsem jezuiti. Frančiškani so širili predvsem **križev pot**, ki so ga v slikah 1733 postavili tudi v cerkev – prej je bil na prostem. Močno so se uveljavile stare in nove **Marijine bratovščine**. Frančiškani so ponovno uvedli starodavni **tretji red**. Uveljavile so se predvsem **manjše božje poti**, ki so bile sicer res bolj krajevnega značaja, vendar zato še bliže ljudem. V obalnih mestih je bilo bogoslužje latinsko, **vse podeželje koprške škofije** pa je imelo **staroslovensko-glagoljaško bogoslužje**, ki je segalo celo v **sam Koper**, kjer so ga gojili redovniki-glagoljaši, duhovniki tretjega frančiškanskega reda. Koprski škof **Pavel Naldini (1686-1713)** je ustanovil posebno »**ilirsko semenišče**« **za vzgojo duhovnikov glagoljašev v Kopru**. Škof je napisal, da je vernost na dostojni višini, ker imajo ljudje bogoslužje v domačem jeziku. Koprsko zaledje je bilo **popolnoma slovensko**, pas med Miljami in Piranom **narodnostno mešan**, obalna mesta pa **predvsem romanska**, vendar s stalnim dotokom slovenskega življa, ki pa se je postopoma **vdalo romanizaciji**. Kmalu po letu **1880** je **glagoljaško bogoslužje popolnoma prenehalo**.

19. JOŽEFINIZEM, POJEM, RAZSEŽNOSTI

Z izrazom **jožefinizem** označujemo zgodovinsko obdobje v **avstrijsko-habsburških deželah**, v katerem si je avstrijski vladar pod vplivom **razsvetljenstva** prizadeval z vrsto cerkvenopolitičnih **reform** ustanoviti neke vrste **državno Cerkev**, ki bi bila popolnoma podrejena nadzoru in nalogam absolutistične države. Ime je dobil po **cesarju Jožefu II. (1765 sovladar, 1780-1790 cesar)**, ki je te reforme najbolj radikalno izvajal. S **preurejanjem državne uprave** in s tem v zvezi s poseganjem tudi na cerkveno področje je začela že njegova mati **Marija Terezija (1740-1780)**, končalo pa se je šele sredi 19. stoletja. Oba vladarja sta bila sicer dogmatično in moralno neoporečna katoličana, lastila pa sta si pravico, da **Cerkev podredita interesom centralističnega državnega vodstva**. Vendar se ne more reči, da je **jožefinizem** sam po sebi sovražen Cerkvi. Cerkev je prosta davkov, uživa privilegij imunosti (država v državi), v Avstriji je zelo veliko samostanov (Österreich - Klosterreich), številni prazniki, božja pota, procesije. Jožef II. hoče reformirati državo, obenem pa tudi Cerkev v razsvetlenskem, janzenističnem in episkopalističnem duhu. Gonilna sila jožefinizma je bil **Wenzel Anton Kaunitz**, ki želi iz habsburške monarhije narediti **moderno absolutistično državo**. **Reforme** v Cerkvi so bile **nujne**. Razsvetljence je motila že **cerkvena uprava**. **Meje škofij in župnij** so bile nenaravne, tu in tam celo **razbite na več kosov**, središča pa ljudem težko dostopna. **Ljudska pobožnost** je bila velikokrat na meji **praznoverja**. Bohoten razvoj verskih bratovščin, romanj, procesij in nekaterih razvad, ki se niso skladale z racionalističnim pojmovanjem družbenega reda, je dušnopastirsko delo prej oviral, kot pa vzpodbujal k življenju po veri. Podobno **nevzdržen** je bil **položaj nekaterih samostanov**, ki se niso mogli več niti sami vzdrževati, spet v drugih je popustila redovna disciplina. Za državno oblast pa so bili vsi, ki **niso pospeševali splošnega družbenega napredka** v službi ljudstva s šolami ali socialnimi ustanovami, **nekoristni in torej nepotrebni**. Poskusno polje za izvajanje **Kaunitzovega programa** je bila avstrijska **Lombardija**.

20. REFORME ŠKOFIJSKIH MEJA, VZROKI, NOVO STANJE

To je bil najradikalnejši poseg absolutističnega vladarja v zgodovinsko nastale oblike cerkvene uprave, ki so preživele do tedaj in ovirale dušnopastirsko delovanje. Pobudo za to **razmejitev** je dal ljubljanski škof **Janez Karel Herberstein**, ki je od vseh avstrijskih škofov najbolj čutil razdrobljenost svoje škofije. Po njegovem **predlogu iz leta 1781** naj bi se **meje škofij** v bodoče ravnale po **deželnih in okrožnih mejah**. Vsaka škofija naj bi **sedež** poslej dobila v **glavnem mestu dežele** in tako dobila **deželni obseg**. Načrtovanim spremembam sta se odločno uprla goriški nadškof **Rudolf Gundekar Jožef Edling (1774-1784 – Attemsov naslednik)**, ki se je moral 1784 **odpovedati škofiji** (župnikom ni predložil cesarjevih odlokov, uprl pa se je tudi »**tolerančnemu patentu**« iz leta 1781, ki je dovoljeval **versko svobodo**), in salzburški nadškof **Hieronim Colloredo**, ki ni hotel, da bi se sekovska in lavantinska škofija povečale na račun salzburške nadškofije in postale samostojne – tako bi po njegovem Salzburg izgubil tudi metropolitanske pravice. Na koncu so vseeno **zmagali Herbersteinovi tehtni razlogi** in **1785** so začeli s **prenovo škofijskih meja**.

NOVO STANJE ŠKOFIJ

Lavantinska škofija je dobila velikovško in celjsko okrožje, njen sedež pa je ostal v **Št. Andražu**, čeprav je bil ta na robu škofijskega ozemlja. Sedež **krške škofije** so prenesli v **Celovec**, njene meje pa so se pokrivalo z deželnimi, z izjemo velikovškega okrožja. Sedež **sekovske škofije** je bil poslej za stalno v **Gradcu**, dobila pa je graško in mariborsko okrožje. Nadškof **Colloredo** se je odpovedal škofijskim pravicam na Štajerskem in Koroškem pod pogojem, da **ostane** še naprej **metropolit** za to ozemlje s pravico imenovanja svojih sufraganov. **Prekmurje** je bilo priključeno novoustanovljeni škofiji v **Szombathellyju (Sómboteju)**. **Ljubljana** je svoje koroške in štajerske župnije odstopila krški in lavantinski škofiji, župniji Vivodino in Žumberak pa zagrebški. Dobila je **večji del kranjske dežele** (1792 dekanijo Idrijo in župnijo Novo Oselico, 1830 dekanije Vipavo, Trnovo (danes Ilirska Bistrica), Postojno in leta 1833 župnijo Motnik). Leta **1787** je bila povzdignjena v **metropolijo**, ki so ji bile podrejene senjsko-modruška, gradiščanska (Gradišče ob Soči) – namesto goriške nadškofije, tržaška in 1797, ko je prenehala oblast beneške

republike, tudi koprška škofija, ki se je **1830** združila s **tržaško škofijo** v **tržaško-koprsko škofijo**. Prvi ljubljanski nadškof pa ni postal Herberstein, ampak šele njegov naslednik **Mihael Brigido**, ki pa se je odpovedal **1806**, ko je **Gorica spet postala nadškofija, ne pa tudi metropolija**. **Tržaška škofija** se je v celoti obnovila 1791 in dobila ozemlje nekdanje pičenske škofije, potem pa 1828 še ozemlje novigrajske škofije. Poreč in Pulj so združili v **poreško-puljsko škofijo**.

21. REFORME ŽUPNIJ, STARO, NOVO STANJE

Predjožefinske župnije na Slovenskem so bile zelo **različnih velikosti**. Nekatere so bile majhne, druge izredno velike in večkrat celo teritorialno nepovezane. Vzporedno z ukinjanjem samostanov je bila tako v letih **1782-1785** izvedena **reforma župnij**. Škofje so morali izdelati dva topografska načrta, in sicer obstoječega stanja ter predlaganih novih župnij. Načrta sta vsebovala podatke o **oddaljenosti krajev od središča** župnije, **število duš**, **vrsti dohodkov** in **možnosti preživljanja duhovnikov**. Nove duhovnije naj bodo **župnije** ali »**lokalne kaplanije**« (**lokalije**), ki naj pozneje postanejo župnije, če bo zanje dovolj dohodkov. Lokalije so se pravzaprav štele za samostojne dušnopastirske postojanke in so se nato res vse spremenile v župnije. Na zgodovinske meje se niso ozirali in so jemali kraje za nove fare tudi iz več župnij. Odpravili so razbite župnije in določili, da mora biti nova župnija (lokalija) karseda zaokrožena **geografska enota**. Pri preureditvi so se ravnali po naslednjih načelih:

- *Nova župnija naj se uredi, če je dostop do stare hudo oviran (gore, reke, težka pota), kraji naj pripadajo lažje dostopnim središčem.*
- *Do središča župnije naj, razen v izjemnih primerih, ne bo nad uro hoda. Število župljanov naj bo okrog 700, v mestih nekaj več, v diaspori pa okrog 500. prednost središča imajo kraji, kjer je že cerkev in so že imeli duhovnika, posebno če so dohodki zagotovljeni. Duhovnik in verniki naj ne bodo prisiljeni hoditi k cerkvi ali do vernikov skozi drugo župnijo. Če je v istem kraju več župnij, naj se razdelijo po pravilu lažje dostopnosti ali naravne pripadnosti. Pomanjkanje duhovnikov naj bi nadomestili z redovniki.*

NOVO STANJE ŽUPNIJ

Pregled dejanskega stanja je pokazal, da pride na **Primorskem** na enega duhovnika približno 540 duš, zato nove župnije tam skorajda niso bile potrebne. V **Trstu** so dve dotedanji župniji razdelili na osem župnij in šest kaplanij za približno 15000 duš. **Gorica** je dobila drugo župnijo v mestu in eno v predmestju, na podeželju pa sta nastali dve novi župniji in enajst lokalij. Povsod drugod je vlada odobrila znatno manj postojank kot so predlagali škofje. Na **Kranjskem** je bilo odobrenih 19 novih župnij in 123 lokalij, čeprav je škof Herberstein predlagal 25 župnij in 172 lokalij. Na **Štajerskem** so ustanovili štiri nove župnije, 140 lokalij in 42 kaplanij kljub predlogu škofov za 136 župnij, 126 lokalij in 118 kaplanij. Na **Koroškem** so potrdili 7 novih župnij in 78 lokalij, predlaganih pa je bilo 30 župnij in 102 lokaliji. Nepotrebne podružnice je zaradi lažjega finančnega vzdrževanja Jožef II. ukazal podreti, vendar se je ljudstvo tako silno uprlo, da je moral odnehati, nekaj cerkva pa so dejansko opustili.

22. REDOVNIŠTVO V ČASU JOŽEFINIZMA

Leta **1782** je izšel **odlok o razpustitvi samostanov**, ki niso bili neposredno vključeni v pastoralno, šolsko ali socialno delo. Leta 1783 so v vseh dednih deželah razpustili 738, na Ogrskem pa 138 samostanov. Po reformah Jožefa II. je **na Slovenskem ostalo** le še **31 redovnih skupnosti**. Cesar je podpiral in razširjal **uršulinske** samostane, saj so se redovnice ukvarjale s šolstvom, in **usmiljene brate**, ker so se ukvarjali s strežbo bolnikom (v Ljubljani so dobili hišo bosonogih avguštincev). Premoženje razpuščenih samostanov je strnil v **verski sklad**, namenjen vzdrževanju duhovnikov in podpori gospodarsko šibkih župnij. **Krog razpuščenih redov** se je pozneje še **razširil**, ko so bili ukinjeni gospodarsko šibki, lahko pograšljivi ali verskemu skladu koristni samostani (dobri donosi). Cesar je hkrati določil, naj bodo **škofije** poslej **razdeljene na dekanije**. Država je skrbela, da so vsi redovniki imeli **možnost stopiti v drug red**, ki je še obstajal. Ukrepi niso prizadeli vseh naših dežel enako. Na **Koroškem** so najprej razpustili naselja

puščavniških tretjerednikov, ki so se ukvarjali z vrtnarstvom in ročnimi deli ter nekateri z vzgojo dečkov, v Velikovcu, pri Gospe sveti in na malem otoku sredi Vrbskega jezera. Nato so prišli na vrsto **pomembnejši samostani**: benediktinski opatiji v Osojah in Podkloštru, cistercijani v Vetrinju, minoriti in kapucini v Beljaku, premonstratenci v Grebinju, dominikanke v Št. Andražu, benediktinke v Št. Juriju ob Jezeru (Längsee) in karmeličanke v Sedlicah. Na **Kranjskem** so bili razpuščeni kartuzijani v Bistri, klarise v Ljubljani, Škofji Loki in Mekinjah, dominikanke v Velesovem, pavlinci v Št. Petru v Gozdu (Selve) in pri sv. Mariji ob Jezeru. S poznejšim odlokom so bili zatrti še samostani cistercijanov v Stični in Kostanjevici, avguštinci in diskalceati v Ljubljani, kapucini v Kranju in Novem mestu. Ljubljanskim kapucinom je bilo prepovedano sprejemati novince. Na **Goriškem** in **Tržaškem** so bile razpuščene skupnosti klaris, minoritov in karmeličanov v Gorici, dominikancev v Fari ob Soči, plemiških benediktink v Ogleju, frančiškanov na Sv. gori in v Solkanu, ki so se preselili v minoritski samostan v Gorico, minoritov v Grljanu, kapucinov v Gradišču, Trstu in Krminu, in servitov v Devinu. V slovenskem delu **Štajerske** so reforme prizadele kartuzijane v Žičah, pavlince v Olimju, dominikanke v Studenicah in Marenbergu, dominikance na Ptuj in v Novem Kloštru, avguštince na Muti in pri Sv. Trojci ter minorite v Slovenski Bistrici. **Zemljišča** so **razprodali** po nizkih cenah ali pa so organizirali malo uspešna **državna posestva**. **Poslopja** so uporabili za **bolnice, šole in vojašnice**, mnogo pa jih je ostalo praznih in so začela propadati. **Država** je imela od vsega tega dokaj **majhno gospodarsko korist**.

23. ŠKOF HERBERSTEIN, MISEL, DELO

Karel Janez Herberstein, ljubljanski škof v letih 1772-87, je bil privrženec reformnega katolicizma v Cerkvi. Želel je izboljšati znanje o verskih zadevah med preprostim ljudstvom, zato je ustanovil **posebno komisijo** in **Juriju Japlju** zaupal **nov prevod bogoslužnih knjig ter Svetega pisma**. Prizadeval si je za boljšo izobrazbo duhovnikov, od katerih je zahteval **znanje slovenščine**. V pastirskih pismih je duhovnike spodbujal tudi k večji gorečnosti. Ukazal je **redni krščanski nauk za mladino in odrasle** v nedeljskih šolah in znova uvedel **velikonočno spraševanje**, za katerega je izdal posebno navodilo. Bil je pobudnik **reorganizacije župnijskih (1782-85)** in **škofijskih (1785-88) meja**. V znamenitem **pastirskem pismu (1782)** je podal svoj **reformni program**, s katerim je vzbudil zanimanje tudi izven meja avstrijskih dežel. Leta 1785 ga je cesar Jožef II. predlagal za **prvega ljubljanskega nadškofa**, kar pa je dejansko postal šele njegov naslednik **Mihael Brigido**, ker se Rim zaradi nekaterih Herbersteinovih reformnih stališč s predlogom ni strinjal.

24. VPRAŠANJE VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA BODOČIH DUHOVNIKOV

Jožef II. je napravil nekaj reform tudi na področju **izobraževanja duhovnikov**. Bogoslovna semenišča je **združil v večjih mestih**: 30. marca 1783 je začelo v **Gradcu** delovati **skupno semenišče** za Štajersko, Koroško, Kranjsko in Primorsko. Do leta 1791 je bil ukinjen **teološki študij v Ljubljani**. Dve leti pozneje (1785) je Ljubljana **izgubila** tudi **filozofski študij**, ki pa je bil 1788 na večkratne prošnje **obnovljen**. **Program teološkega študija**, ki je ostal v Avstriji v veljavi do leta 1857, je izdelal febronianistično usmerjeni opat **Franc Štefan von Rautensrauch**. Po tem programu so delali tudi v ljubljanskem bogoslovju. Že **Marija Terezija** je leta 1754 izdala odlok o **prepovedi izobraževanja duhovnikov v tujini**. Bogoslovno semenišče v **Gorici** je bilo ukinjeno, **na novo** pa so ga **vzpostavili leta 1817**.

25. JOŽEF II. IN PRAKTIČNO VERSKO ŽIVLJENJE

Leta 1781 je cesar izdal **tolerančni patent**, s katerim so bile luteranom, kalvincem, pravoslavim in leto dni pozneje tudi Judom zagotovljene vse **državlanske pravice** in **svoboda veroizpovedi**. Na **Slovenskem** ta ukrep ni imel **velikega vpliva**, saj je bilo nekatoličanov zelo malo. **Leta 1783** je Jožef II. **razpustil vse bratovščine** in namesto njih uvedel **enotno bratovščino dejavne ljubezni do bližnjega**, ki pa ni mogla najbolj zaživeti. **Leta 1784** je predpisal **vodenje matičnih knjig**, tudi s strani države, **matičarji so še naprej ostali župniki**. Duhovniki so morali v cerkvah **razglašati uradne okrožnice**, opravljati **številne upravne naloge** za državo. Ob **nedeljah in praznikih** je smela biti **samo ena maša**. Odpravili so vse **popoldanske pobožnosti** (rožni venec, litanije). Prepovedano je bilo **postavljanje**

božjega groba in prirejanje **velikonočne procesije** ter tudi **streljati ali zvoniti proti hudi uri**. **Odpravljani** so bili **nekateri prazniki** in **božja pota**. Vse to je med ljudstvom ustvarilo **veliko nezadovoljstvo** in deloma vodilo v odkrit upor. Marsikdaj so ljudje župnike prisilili, da so opravljali božjo službo ob odpravljenih praznikih, po stari navadi so župniki marsikje obhajali tudi bratovske praznike.

26. JANZENIZEM IN REFORMNI KATOLICIZEM

Janzenizem je nevarna zmeta, ki pod krinko posebne pobožnosti in strogosti uvaja v katoliško teologijo in pobožnost pretiran avguštinski nauk o milosti in izvirem grehu. Nanj vpliva tudi kalvinistični nauk o predestinaciji. Začetnik je belgijski škof **Kornelij Jansen (+1638)**. Po njegovi smrti, leta 1640 izide njegovo delo "Augustinus". Na predlog jezuitov Rim obsodi pet stavkov iz knjige. Začne se dolgotrajen prepir o stavkih samih in veljavnosti papeških obsodb. Središče janzenizma postane samostan cistercijank Port-Royal pri Versaillesu, kjer redovnice pod vodstvom Angelike Arnauld žive pobožno in strogo, da kmalu postanejo znane daleč okrog. Okoli njih se zbira skupina učenjakov, teologov in laikov. Med najbolj znanimi sta **Anton Arnauld (+1694)** in **Blaise Pascal (+1662)**. Jezuitom očitajo preveč popustljivo moralno teologijo, sami pa uvajajo zelo strogo zakramentalno prakso, tako da postane prejem obhajila navadnemu verniku praktično skoraj nemogoč. Dolgotrajni spori z Rimom postopoma privedejo do ostrega nasprotovanja papežu. Obenem se janzenisti začno povezovati z galikanizmom in episkopalizmom. Višek dosežejo spori okoli leta 1700. Ludvik XIV. leta 1710 izžene glavnega zastopnika janzenistov Quesnela in poruši Port-Royal. Janzenisti se najdalj časa zadrže na Nizozemskem, kjer ustanove svojo Cerkev. Njihove ideje imajo velik vpliv na praktično krščansko življenje po mnogih deželah in ponekod še danes niso izkoreninjene.

V svojih pogledih na obnovo Cerkve so imeli janzenisti in pristaši **reformnega katolicizma** v avstrijskih deželah veliko skupnega s predstavniki razsvetljenega jožefinizma in so bili v začetku tudi dejansko tesno povezani. **Poveličevali so oblast deželnega kneza na področju Cerkve**, odloki cesarice Marije Terezije in Jožefa II. pa se mnogokrat ozirajo na **zahteve reformnega katolicizma** in **nauke janzenistov**. Drugače pa **teološkega janzenizma**, ki ga je uvedel **Jansen** pri nas ni bilo. Ta **vzdevek** se je prijel dveh skupin: v prvi so bili privrženci **reformnega katolicizma**, v drugi pa privrženci **moralnega rigorizma**. Med zagovorniki reformnega katolicizma so bili duhovniki, zbrani okrog ljubljanskega škofa **Herbersteina**. Za svoj cilj so si postavili **notranjo prenovno Cerkve**, zasluge pa imajo tudi pri **slovenskem slovstvu in šolstvu**. Med vidnejšimi predstavniki moralnega rigorizma pa je bil nadškof in metropolit **Brigido**, ki je poudarjal **strogost v zakramentalni praksi**, predvsem pri **spovedi in obhajilu**. Gibanji sta imeli nasprotnike že od samega začetka. Do sprememb in upadanja vpliva moralnega rigorizma je prišlo v času ljubljanskega škofa **Antona Alojzija Wolfa (1824-59)**.

27. BARAGA KAPLAN, MISIJONAR

Friderik Irenej Baraga je bil rojen leta 1797 v graščini Mala vas pri Dobrniču. Šolal se je najprej v Ljubljani, nato na Dunaju, kjer je tudi končal študij prava. Po tem študiju se je vpisal na bogoslovje in ga tudi končal, po mašniškem posvečenju pa je bil imenovan za **kaplana v Šmartinu pri Kranju**. Baraga je bil **nasproten janzenistični duhovščini** (učil je **Dvořakov** in **Liguorijev redemptorizem** – zveličanje vseh, posebno tistih, ki so najbolj oddaljeni od Boga), zato je bil premeščen v **Metliko**. Pospeševal je **pobožnost do Srca Jezusovega in Matere Božje** ter **pospeševal prejetje obhajila**. S svojimi **spisi (Dušna paša za kristjane, kateri žele v duhu in resnici Boga moliti, 1830; Od počesčevanja in posnemanja Matere Božje 1830)** je vnašal v ljudsko pobožnost toplino in nagovoril predvsem preprostega človeka. Metliški župnik pa je bil moralni rigorist in Barage ni maral, zato se je slednji **1830 odločil iti v misijone**. S sebi lastno zavzetostjo in toplino je Kristusovo veselo oznanilo posredoval tudi **indijancem plemena Ottawa in Očipva ob velikih jezerih** v Severni Ameriki. **Leta 1853 je bil imenovan za škofa in apostolskega vikarja Gornjega Michigana**, za sedež vikariata si je izbral mesto Sault Ste. Marie. 1857 je bil vikariat povzdignjen v škofijo. Baraga je škofijski sedež leta 1866 prenesel v mesto **Marquette**, kjer je tudi umrl **19. januarja 1868**. Baraga si je prizadeval tudi za **gospodarski in kulturni napredek indijancev** in je le-te pripravljaval na življenje med vse številnejšimi belimi prebivalci. Napisal je **slovnico (1850)** in **slovar očipvejskega jezika (1853)**.

Izredno velika je njegova **korespondenčna dediščina** – napisal je prek 2300 misijskih pisem, od katerih se jih je ohranila dobra četrtina. Ta pisma so tudi bila objavljena. Z njimi je v Evropi zbiral sredstva za svojo misijsko dejavnost.

28. SLOMŠEK, ZNAČILNE POTEZE, LAVANTINSKA ŠKOFIJA

Najvidnejšo preobrazbo v času **narodne pomladi** je doživela **lavantinska škofija**, ki jo je vodil **Anton Martin Slomšek (1846-1862)**. Goreče je deloval že v **celovškem bogoslovju (1828-1839)**. Ko pa je postal škof je sploh prinesel novega duha v **pastoralnem pogledu**: uvedel je **letne duhovne vaje za duhovnike**, prav tako pa so bili vsako leto **ljudski misijoni**. 1852 je kot prvi v Celje sprejel **lazariste**. Četrty letnik bogoslovja je iz Celovca prenesel v **Št. Andraž (1850)**, da bi mlade duhovnike usmerjal. V Celju je leta **1855 utemeljil Maksimilijanišče** – zametek dijaškega semenišča. Slovenski verniki sekovske škofije so zahtevali, da bi bili priključeni k lavantinski škofiji, zato je Slomšek skupaj s Salzburškim metropolitom **Tarnoczyjem leta 1853 sestavil spomenico o preureditvi lavantinske škofije**, tu je šlo več kot za zgolj cerkvenopravni poseg – to je bil **narodnostno-jezikovni poseg**, rezultat političnega gibanja po **Zedinjeni Sloveniji**. Vlada je predlog **1854 sprejela** in ko ga je cesar **1856 načelno potrdil**, ga je **1857 tudi Rim odobril**. Nove škofijske meje so se uredile po političnih okrožjih s t.i. »dogovorom« **v Salzburgu 22. oktobra 1858**. Lavantinska škofija je naslednje leto krški odstopila velikovško okrožje, tako da se je sedaj meja škofije ujemala z deželno, **1. septembra 1859** pa je sekovska škofija lavantinski odstopila **mariborsko okrožje**. Slomšek sicer ni uspel dobiti pod svojo upravo vseh slovenskih župnij, zato se je moral zadovoljiti z možnostjo kasnejšega popravka meje. **Leta 1859 je sedež lavantinske škofije iz Št. Andraža preselil v Maribor**.

29. ŠKOF JEGLIČ, SINODE, LITURGIČNO, MISIJSKO, EKUMENSKO GIBANJE

Ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič (1898-1930) je bil silen delavec, ki je v 32 letnem škofovanju dal škofiji neizbrisen pečat. Izbral si je geslo »**Po Mariji k Jezusu**«. Svojo skrb je namenil duhovščini, hkrati pa je tudi oblikoval **versko podobo raznih stanov**. **Oživil je škofijske sinode** in jih tudi vodil. **Pisal je knjige, razširjal Marijine družbe, uvedel redno čaščenje sv. Rešnjega telesa... Ustanovil je tudi Zavod sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano (1905)**. Nadaljeval je s **katoliškimi shodi**. Redovom je odprl nove možnosti delovanja: **v Stično se vrnejo cistercijani, v Pleterje pa kartuzijani**. Ker je šel v korak s časom, je **na Rakovnik povabil salezijance**. Jeglič je na **sinodah v Ljubljani (1903, 1908, 1924)** govoril predvsem o **prejemanju zakramentov**, predvsem o **sv. Rešnjem telesu**, ki naj bi ga kristjan prejemal vsaj enkrat na mesec, kdor pa redno hodi k maši, naj bi ga prejemal vsak teden, če pa gre kdo vsak dan k maši, naj gre k obhajilu čim pogosteje. Jeglič je vseskozi poudarjal, da se mora **vse življenje prepresti s katoliško misijo in versko močjo**.

30. KRŠČANSKO SOCIALNO GIBANJE, KREK

Papež Leon XIII. (1879-1903) se je že v času, ko je bil nuncij v Belgiji, seznanil s **problemi industrijske družbe in delavskim vprašanjem** ter spoznaval **parlamentarne oblike vodenja države**. Osrednja naloga njegovega pontifikata je bila združevanje **odnosa Cerkev-država**, kar mu je uspelo predvsem v **Nemčiji**, medtem ko se stvar ni obnesla v Franciji in Italiji. **Socialna vprašanja** se odražajo v okrožnici **Rerum novarum iz leta 1891**. V tej okrožnici je obširno predstavljeno **katoliško reševanje delavskega (socialnega) vprašanja**, ki pa ne sme ostati zgolj na karitativni, ampak mora biti zastavljeno bolj obširno. Na Slovenskem je socialno problematiko izpostavil predvsem **dr. Janez Evangelist Krek (1865-1917)**, duhovnik in izobraženec, ki je bil **duša in srce katoliškega socialnega gibanja**. Znan je bil kot dober organizator, odličen govornik, usmiljen in poln ljubezni do malega človeka. Z

ustanavljanjem **kmečkih in delavskih zadrug** je kmeta in delavca reševal iz spon kapitalizma v duhu krščanske solidarnosti. Pri svojem delovanju je še posebej poudarjal organizirano delo, ki mora dati temelje splošnim izobraževalnim in družbenim organizacijam. Zaradi vsestranske aktivnosti in pobud je Krek postajal vse vidnejša osebnost **katoliške Slovenske ljudske stranke (SLS)**. Krek je vseskozi poudarjal: »*Le gospodarsko trden narod se bo res osamosvojil in nravno utrdil. Propad izvira od preziranja duha in nrvnosti.*« Slovenskega človeka je skušal postaviti na trdne noge.

31. SLOVENSKA TEOLOGIJA V POVEZAVI Z EVROPSKIM OKOLJEM

Prizadevanje za lepo slovenščino je obrodilo sadove **na teološkem področju**. Na bogoslovnih šolah so v slovenščini poučevali **pastoralne predmete**. Za znanost so bile pomembne ustanovitve **Slovenske matice (1864)**, **znanstvenega društva Leonova družba (1896)**, kjer je izhajala **revija Katoliški obzornik (1897-1906)**, nato **Čas (1907-42)**. Znan filozof in teolog je **Aleš Ušeničnik (1868-1952)**. **Na Štajerskem je bil predvsem dejaven bogoslovni pisatelj, filozof in zgodovinar Franc Kovačič**. V Mariboru je začela izhajati prva slovenska bogoslovna revija **Voditelj po bogoslovnih vedah (1898-1916)**, kjer so sodelovali teološki pisatelji iz **vseh slovenskih dežel**. Omeniti velja tudi biblicista **Matija Slaviča**, ki je skupaj s **Kovačičem** bil pomemben sodelavec na **pariški mirovni konferenci**, kjer so se določale meje z Avstrijo in Madžarsko, pozneje pa je predaval na Teološki fakulteti v Ljubljani, prevedel pa je tudi **Staro zavezo**. Za **Goriško** je treba tu omeniti **zgodovinarja in teologa Štefana Kocijančiča**.

32. II. SVETOVNA VOJNA IN POVOJNE RAZMERE

DRUGA SVETOVNA VOJNA

Med drugo svetovno vojno so slovensko ozemlje **okupirali Nemci, Italijani in Madžari**. Takoj po zasedbi so Nemci s svojega okupacijskega območja izselili skoraj sedemsto duhovnikov ter zasegli cerkveno posest. Večina duhovnikov je bila izgnana v Srbijo in na Hrvaško, nekateri so bili ubiti v Jasenovcu, nekaj pa so jih odpeljali v nemška koncentracijska taborišča. Po posredovanju **ljubljskega škofa Gregorija Rožmana (1930-1945/59) v Vatikanu**, so se lavantinski duhovniki lahko naselili v ljubljanski in zagrebški škofiji, deloma pa tudi v dalmatinskih škofijah. Ljubljanski škof na nemško zasedbeno območje ni imel dostopa, medtem ko je bil **lavantinski škof Ivan Jožef Tomažič (1933-49) v hišnem priporu**. Italijani so okupirali Ljubljano, Notranjsko in Dolenjsko. Na svojem zasedbenem območju so Cerkvi pustili več svobode pri njenem delovanju. Prekmurje je bilo priključeno Szombathelyski škofiji, duhovniki in bogoslovci pa so bili preganjani zaradi slovenske besede. **V drugi polovici leta 1942** je ljubljanski škof, in z njim velik del duhovščine zavzel **odklonilno stališče do narodno-osvobodilnega gibanja, partizanske vojske in Osvobodilne fronte (OF)**. Razlogov za to je bilo več, na Slovenskem je posebej odmeval umor dr. Ehrlicha. Cerkev je sicer že od leta 1846 z vrsto listin **obsodila socializem in komunizem**. OF je med vojno odstranila številne slovenske **politične nasprotnike**, med njimi številne zavedne katoličane in duhovnike. Škof Rožman je obsodil **nacizem in fašizem, največje zlo zanj pa je bil komunizem**. Kot protiutež komunističnemu nasilju so bile najprej ustanovljene **vaške straže, kasneje je večina teh pristopila k domobrancem**. **Med komunisti in protikomunisti se je razvnela krvava državljanska vojna. Komunisti so med vojno izvedli revolucijo in po vojni prišli na oblast**.

POVOJNE RAZMERE

Ob koncu druge svetovne vojne je domovino **zapustilo okrog 200 duhovnikov**, med njimi tudi **škof Rožman**. Izseljeni duhovniki so se s Hrvaške in Srbije pričeli vračati na svoje župnije. V povojnem obdobju je bilo mnogo duhovnikov ubitih ali zaprtih, cerkveno premoženje je bilo **nacionalizirano, šole ukinjene, zemljišča pa zajeta v agrarno reformo**. Delo duhovnikov, redovnikov in redovnic je bilo zelo prizadeto in otežkočeno. **Jugoslovanski škofje so 15. maja 1945** izrazili lojalnost novim oblastem v **posebni izjavi**, v **pastirskem pismu (20. september**

1945) pa so izrekli ostro kritiko zaradi odnosa oblasti do katoliške Cerkve in vere. **Ustava je 1946 zagotovila svobodo vesti in veroizpovedi ter uzakonila ločitev Cerkve od države. Leta 1949 se ustanovi Cirilmetodijsko društvo**, s katerim je hotela komunistična oblast razdeliti med seboj škofo in duhovnike ter s tem ogroziti homogenost Cerkve na Slovenskem. Zaradi modrih voditeljev oblastem to ne uspe. Kljub raznim ukrepom z zaslíšanji, zapori in sodnim preganjanjem ostajajo duhovniki trdni in neomajni, **s škofoma Vovkom in Držečnikom na čelu.**

33. SLOVENSKA CERKEV V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA

Od leta 1953 do 1966 skuša katoliška Cerkev iskati sobivanje z državo. **22. maja 1953 je izdan zakon o pravnem položaju verskih skupnosti**, s katerim so bile verske skupnosti priznane kot subjekt, kljub temu pa so se napetosti med Cerkvijo in državo vlekle ali se celo zaostrovala še dolgo časa, prihajalo je tudi do novih problemov. Leta **1959** je po smrti škofa Rožmana **škof Anton Vovk imenovan za ljubljanskega škofa. 1961 je bila škofija povzdignjena v nadškofijo, škof Vovk pa je postal nadškof. Od 1961 do 1965 poteka drugi vatikanski koncil**, ki je prinesel novo kvaliteto tako v odnose med Cerkvijo in državo kakor tudi v notranje cerkveno življenje. **1964 je škof Janez Jenko prevzel dele goriške, tržaško-koprske in reške škofije in se naselil v Kopru. Istega leta se lavantinska škofija preimenuje v mariborsko-lavantinsko. 1965 je v Kopru začela izhajati revija Ognjišče. 25.6.1966 je bil med Vatikanom in Beogradom podpisan beograjski protokol. 22.11.1968 je Pavel VI. ustanovil slovensko cerkveno pokrajino – metropolijo. Prvi slovenski metropolit je nadškof Jožef Pogačnik. 1970 so obnovljeni diplomatski odnosi med Jugoslavijo in Svetim sedežem. S Titovim pismom je verska dejavnost dovoljena le še v ožjem smislu (cerkve, zakristije). 1977 je obnovljena starodavna koprška škofija in priključena ljubljanski metropoliji. Prvi koprski škof je Janez Jenko (1977-1987). 1983 je znotraj jugoslovanske ustanovljena Slovenska pokrajinska škofovska konferenca. 1989 je Božič spet dela prost dan.**

VIRI:

- *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, Mohorjeva družba, Celje 1991.
- *Zgodovina krščanstva na Slovenskem*, vodnik po stalni razstavi, Slovenski verski muzej, Stična 2003.
- Metod Benedik, *Obča zgodovina Cerkve*, skripta za 1. letnik, Ljubljana 1993.